

مطابق پلان قرار بود در روز اول سال خورشیدی ۱۳۲۹ مطابق ۱۹۵۰ میلادی شاه محمود، صدراعظم به قتل رسیده و مراکز دولتی در اختیار حزب قرار گیرد. عامل نفوذی دولت در بین اعضای حزب باعث شد که قبل از تطبیق نقشه، همزمان با طلوع خورشید نخستین روز از بهار ۱۹۵۰ میلادی اعضای حزب بازداشت و نقشه براندازی عمومی شد. از منابع چنین به دست می‌آید که پس از این روز، نام حزب ارشاد یا اتحاد بر سر زبان‌ها افتاد. بلخی و تعدادی از یارانش بیش از چهارده سال را در زندان دهمزنگ به سر بردند. زندان مجالی را فراهم کرد که بلخی شعر بسراید و قرآن را بارها مورد مذاقه قرار دهد.

حزب ارشاد

محمد قاسم عرفانی

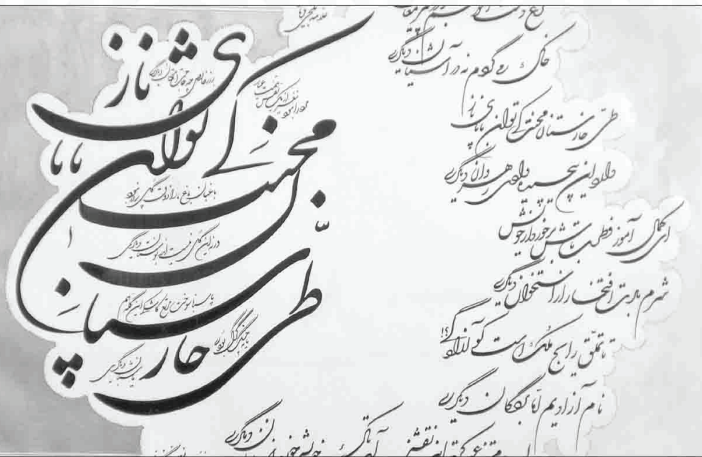
حزب ارشاد در تاریخ معاصر افغانستان به جریان سیاسی اشاره دارد که علامه سید اسماعیل بلخی در سال‌های پایانی دهه ۱۹۴۰ میلادی رهبری آن را به عهده داشته است. برای تبیین ساختار تشکیلاتی، جایگاه، اهداف و سرانجام حزب ارشاد نیاز است که فضای کلی کشور ذیل تحولات کلان جهانی به اختصار توضیح داده شود. پس از جنگ جهانی دوم با تأسیس ملل متحد، عضویت افغانستان در این سازمان و اهمیت بحث حقوق بشر حداقل در قطب غرب، دولت مردان در افغانستان در صدد برآمدند با تغییر رهبری و رویکرد سیاسی، وجهه افغانستان در سطح بین‌المللی را بهبود بخشیده، بتوانند از حمایت‌های جهانی برخوردار باشند. بر این اساس شاه محمود، وزیر حریبه وقت و دیگر کاکای ظاهرشاه در یک اقدام کودتاگونه داخلی به جای هاشم خان که مشخصه استبدادی و ضد بشری اش برجسته بود، صدراعظم کشور شد. دوره صدارت شاه محمود ۱۹۴۶-۱۹۵۳ میلادی که به عنوان دوره آزمون دموکراسی نیز شناخته می‌شود، با اقدامات مثبت از قبیل آزادسازی زندانیان سیاسی، برگزاری انتخابات به نسبت آزاد پارلمانی و شورای شهر، تصویب قانون مطبوعات و فعالیت رسمی احزاب و جریان‌های سیاسی همراه بود. در چنین فضایی، سه جریان سیاسی ویش زلمیان با ارگان نشراتی «انگار» و سپس «ولس»، حزب وطن با ارگان نشراتی «جریده وطن» و حزب خلق با ارگان نشراتی «ندای خلق» فعالیت‌های خود را به طور رسمی آغاز کردند. هرچند ادامه فعالیت احزاب و جریان‌ها در اواخر حکومت شاه محمود با محدودیت مواجه شد و برگزاری انتخابات پارلمانی دوره هشتم نیز در فضای باز برگزار نشد. در این میان حزب ارشاد که میرغلام محمد غبار از آن به عنوان اتحاد یا «اتحاد سری» یاد می‌کند، فعالیت غیررسمی و مخفیانه داشت و در نوروز ۱۳۲۹ مطابق ۱۹۵۰ کشف و سران آن به شمول شهید بلخی بازداشت شدند.

فعالیت‌های اصلاح طلبانه مجتمعی اسلامی

از خلال اسناد و منابع محدود موجود در این زمینه چنین استنباط می‌شود که شهید بلخی که دانش آموخته حوزه علمیه مشهد بود پس از قیام مسجد گوهرشاد در ۱۹۳۵ میلادی حدود دو سال و نیم را در شهر هرات، حوزه‌های علمیه نجف و قم سپری و از سال‌های پایانی دهه ۱۹۳۰ همزمان با شروع جنگ جهانی دوم مقیم هرات شد. در هرات نهادی به نام «مجتمع اسلامی» را تأسیس

و پژه دامه
پنجاهمین سالپاد
شهید علامه سید اسماعیل بلخی

کرد و به مبارزهٔ اصلاح طلبانه علیه نظام سیاسی پرداخت. بیشتر فعالیت بلخی که در این مقطع جنبهٔ تبلیغی و فرهنگی داشت در راستای ایجاد اصلاحات در حکومت از طریق برگزاری انتخابات و مشارکت سیاسی گسترده بود. در دههٔ ۱۹۳۰ میلادی که برادران مصاحبان به رهبری هاشم خان پس از قتل نادرشاه در صدد تحکیم پایه‌های قدرت خانوادگی بودند، فضای عمومی کشور بسیار ستم‌زده و استبدادی بود. به همین خاطر بر اساس برخی منابع، شهید بلخی به مدت هشت سال از هرات ممنوع‌الخروج بود. در عین زمان شبکهٔ مجتمع اسلامی به صورت فراقومی و فرامذهبی در بخش‌هایی از کشور گسترش یافت. شهید بلخی کمیته‌های ایالتی مجتمع را بعداً در مزار شریف، میمنه و قطغن نیز فعال ساخت.

تشکیل حزب ارشاد و گرایش انقلابی

بر بنیاد برخی منابع، حدود یک دهه پس از تأسیس مجتمع اسلامی در هرات و امکان سفر بلخی به مزار شریف و سپس کابل در اواخر دههٔ ۱۹۴۰ میلادی کمیتهٔ مرکزی مجتمع اسلامی به صورت مخفیانه تشکیل شد. برخی معتقدند که حزب ارشاد اسم همین کمیتهٔ مرکزی است و برخی دیگر بر این باورند که حزب ارشاد پیشینه‌ای به اندازهٔ مجتمع اسلامی دارد و گویا از اول به نام حزب ارشاد مسمی شده بود. در این مقطع از تاریخ دو تحول در سطح منطقه و خاورمیانه رخ می‌دهد که به زعم نویسندگان در گرایش انقلابی شهید بلخی نقش داشته است. در سطح منطقه استقلال هند از بریتانیا و همزمان تأسیس پاکستان در سال ۱۳۴۷ میلادی رخ داد. ظهور پاکستان موجب شکل‌گیری منازعهٔ مرزی طولانی مدت بین افغانستان و پاکستان شد که تاکنون نیز لاینحل باقی مانده است.

شهید بلخی از مخالفان ادعای ارضی افغانستان علیه پاکستان بود. این منازعه از جانب دیگر باعث شد که عناصر تندرو خانوادهٔ سلطنتی با تحریک احساسات توده‌هایی در صدد تصاحب قدرت برآمدند. برداشت من این است که طرح به نسبت شتاب زدهٔ انقلابی حزب ارشاد به این خاطر داشت اجرایی می‌شد که قبل از روی کار آمدن عناصر تندرو شرایط را تغییر دهند. تحول دوم ظهور اسرائیل در سال ۱۳۴۸ بود که منازعهٔ طولانی مدت اعراب و اسرائیل را رقم زد.

منازعهٔ دوم روحیهٔ انقلابی روحانیان و عناصر مذهبی را علیه حاکمان دولت‌های اسلامی که گویا حمایت قوی از فلسطینیان نمی‌کردند، تقویت کرد. شهید بلخی نیز در این راستا ضمن ایراد سخنرانی اقدام به جمع‌آوری کمک برای

فلسطین کرد.

براندازی ناکام

با توجه به مسائل فوق و یأس اعضای مرکزی حزب ارشاد از اصلاح نظام سیاسی، آن‌ها تصمیم گرفتند که در یک اقدام براندازانه از طریق نظامی و قیام مسلحانه قدرت را در کنترل خود بگیرند. مطابق پلان قرار بود در روز اول سال خورشیدی ۱۳۲۹ مطابق ۱۹۵۰ میلادی شاه محمود، صدراعظم به قتل رسیده و مراکز دولتی در اختیار حزب قرار گیرد. عامل نفوذی دولت در بین اعضای حزب باعث شد که قبل از تطبیق نقشه، همزمان با طلوع خورشید نخستین روز از بهار ۱۹۵۰ میلادی اعضای حزب بازداشت و نقشهٔ براندازی عمومی شد. از منابع چنین به دست می‌آید که پس از این روز، نام حزب ارشاد یا اتحاد بر سر زبان‌ها افتاد. بلخی و تعدادی از یارانش بیش از چهارده سال را در زندان دهم‌زنگ به سر بردند. زندان مجالی را فراهم کرد که بلخی شعر بسراید و قرآن را بارها مورد مذاقه قرار دهد. اهداف حزب ارشاد وحدت ملی، نفی استبداد، نفی نظام طبقاتی و برقراری یک نظام عادلانه بود. منابعی را که من دیدم در مورد نوع نظام سیاسی مورد نظر شهید بلخی اجماعی دیده نمی‌شود. از بعضی متون فهمیده می‌شود که وی در صدد تأسیس یک نظام مشروطه بوده است که شعایر اسلامی را نیز محترم بشمارد؛ اما برخی متون دیگر دال بر این است که حزب ارشاد به دنبال تشکیل حکومت اسلامی بوده است.

عزیمت‌های ملت امید